Demokrat a neúnavný kritik

Celoživotný boj Janka Jesenského proti obmedzenosti

Ivan Kamenec

Janko Jesenský

Janko Jesenský patril k tým nemnohým slovenským vzdelancom, ktorí svoje autentické vlastenectvo a pozitívny vzťah k národu nevystavovali na obdiv honosnými vonkajšími prejavmi a populistickými či demagogickými frázami. Omnoho radšej ho demonštroval sústavnou a adresnou – raz zhovievavou, inokedy až prekvapujúco ostrou – kritikou do vlastných radov. Predbehol tým nielen väčšinu svojich súčasníkov, ale jeho bystré myšlienky, postrehy a glosy, vyjadrované prostredníctvom umeleckej literárnej tvorby, dodnes nestratili nič na svojej aktuálnosti a až na ohromujúco pravdivom videní reality každodenného občianskeho i politického života slovenskej spoločnosti.

Jesenský bol neláskavým satirikom a ironikom, čo sa v konzervatívnej časti slovenskej verejnosti neprijímalo vždy s pochopením a porozumením. Povedané slovami Alexandra Matušku, ktorý bol o niekoľko generácií mladší, no myšlienkovo spriaznený s občianskymi postojmi básnika, *„Jesenský nebol zvlášť sympaticky prijímaný, lebo jemu samému na sympatiách nezáležalo. Veď sa v priebehu celého života bil proti malosti a hlúposti za vyšší národný princíp“*.

Janko Jesenský sa narodil 30. decembra 1874 v starej turčianskej zemianskej rodine, v ktorej silno rezonovalo slovenské národné povedomie a myšlienka slovanskej vzájomnosti. Jeho otec sa angažoval v „hurbanovskom vojsku“ v revolučných meruôsmych rokoch. Zúčastnil sa na príprave memorandového zhromaždenia roku 1861 a stál aj pri vzniku Matice slovenskej. To všetko muselo zanechať stopy aj na výchove a postojoch mladého študenta práv, ktorý mal navyše aj umelecké ambície a literárny talent. Písal prózu i verše, v ktorých postupne prechádzal od lyriky k občiansky angažovanej poézii s výrazným národným i sociálnym akcentom: *„Vyhnali ma z vlastnej chaty. / Bolo zima – zvliekli šaty. / Smädný som bol, mláky dali. / Kamením ma kŕmievali./ Sluhom som bol... Čoby sluha! / Priahavali ma do pluha. / Poháňali ako vola / po roli, čo mojou bola. / Dvíham ruky – reťaz na ne! / Kročím – nohy poviazané. / Pohľadel by – pohľad strežú. / Povedal by – jazyk režú. / Prosiť by chcel – beda, beda, / bičom sa mi odpovedá.“*

Slovenský Maupassant

Obľúbený, ostrovtipný a šarmantný mladý muž, navyše talentovaný literát a nádejný právnik bol vyhľadávaným partnerom v spoločenskom a kultúrnom prostredí Martina, kam sa vždy rád vracal počas svojich štúdií, no aj potom, keď už vo viacerých slovenských mestečkách pracoval ako advokátsky koncipient a keď si v Bánovciach nad Bebravou otvoril vlastnú advokátsku kanceláriu. V Martine si našiel aj manželku Annu Bottovú, dcéru národne uvedomelého právnika Júliusa Botta, ktorý sa svojimi odbornými prácami výrazne zapísal do dejín slovenskej historiografie. Vo svojej prozaickej tvorbe pred prvou svetovou vojnou s umeleckou bravúrou zväčša satiricky či ironicky reflektoval život v slovenských malomestách, ktorých spoločenské prostredie dôverne spoznával počas vlastnej advokátskej praxe. V domácej beletristickej literatúre, ktorá sa venovala zväčša rustikálnym témam a neraz idealizovala *„krásnoduchý dedinský ľud“*, išlo o nóvum. Jeden z dobových kritikov Bohdan Pavlů obdivne a azda aj trochu nadsadene označil Jesenského za slovenského Maupassanta.

Dôležitým zlomom v živote Jesenského bolo vypuknutie prvej svetovej vojny, ktorú odsudzoval zo zásadných humánnych dôvodov, no ešte viac preto, lebo Slováci museli bojovať v uniformách rakúsko-uhorskej armády proti slovanským štátom – Srbsku a Rusku: *„Potoky krve, jazerá potu, / guliek dážď, vetrisko stonov, / trasenie pôdy, búrenie smrti. / Kedyže prídeme domov?“* Pre podobné prejavy a neskrývané „panslávske“ postoje básnika na začiatku vojny uväznili a napokon potrestali tým, že ho ako 40-ročného mobilizovali a poslali na ruský front. Jesenský tu využil prvú príležitosť a už roku 1915 prebehol na ruskú stranu, kde po krátkom čase vstúpil do formujúcich sa česko-slovenských légií, ktorých hlavným politickým cieľom bolo vytvorenie česko-slovenského (čs.) štátu. Stotožnenie sa s myšlienkou čs. štátnosti rozhodujúcou mierou a doživotne poznamenalo nielen všetky budúce občianske a politické aktivity Jesenského, ale do značnej miery aj jeho literárnu tvorbu. Roku 1916 sa stal redaktorom legionárskeho časopisu *Čechoslovan*, kde spolu s Jozefom Gregorom Tajovským založili prílohu a neskôr samostatné noviny *Slovenské hlasy*. V tom čase sa už začal Jesenský priamo angažovať v politike. V máji 1917 sa stal členom a v auguste podpredsedom ruskej odbočky Česko-slovenskej národnej rady – vrcholného orgánu čs. zahraničného odboja. Bol svedkom revolučných udalostí v Rusku a krutostí rozhárajúcej sa občianskej vojny. Z humanitných a demokratických pozícií odmietol boľševickú revolúciu, čo však neoslabilo jeho rusofilské cítenie. Zúčastnil sa aj na strastiplnej anabáze tamojších čs. légií, ktorých cieľom bolo dostať sa čo najskôr do vytúženého slobodného štátu.

Po návrate domov patril k nemnohým slovenským vzdelancom, ktorí boli schopní a najmä ochotní v komplikovaných podmienkach nového štátu kvalifikovane vykonávať dôležité funkcie vo formujúcich sa administratívnych orgánoch na Slovensku. Postupne bol gemerským, resp. nitrianskym županom a nakoniec viceprezidentom Krajinského úradu – najvyššej vládnej inštitúcie na Slovensku. Boli to vysoké úradnícke funkcie, ktoré nemohli nesúvisieť s politickým životom. Jesenský sa však ne-